

Η παγκοσμιοποίηση από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου έως σήμερα

KOSTYANTYN BALABANOV, Δρ. Πολιτικής Επιστήμης, Καθηγητής, Πρύτανης του Κρατικού Πανεπιστημίου της Μαριουπόλεως, Αντεπιστέλλον Μέλος της Εθνικής Ακαδημίας Παιδαγωγικών Επιστημών της Ουκρανίας - MYKOLA TROFYMENKO, PhD Πολιτικής Επιστήμης, Αντιπρύτανης Διεθνών Σχέσεων του Κρατικού Πανεπιστημίου της Μαριουπόλεως της Ουκρανίας. Ουκρανία
Email: mdgu.pcom@rambler.ru mariupol.university@gmail.com

Η ιδέα της παγκοσμιοποίησης είναι μια από τις νεότερες πολιτειολογικές έννοιες. Μέχρι το 1987, η βάση δεδομένων της βιβλιοθήκης του Κογκρέσου των ΗΠΑ δεν περιείχε βιβλία με χρησιμοποίηση του όρου «παγκοσμιοποίηση» στον τίτλο. Ο όρος «παγκοσμιοποίηση» με τη σημερινή του έννοια έχει προκύψει στα μέσα της δεκαετίας του '80 του 20^{ου} αιώνα. Η εμφάνιση του όρου σχετίζεται με το όνομα του Αμερικανού ερευνητή Theodore Levitt, ο οποίος στο άρθρο του με τίτλο «Η παγκοσμιοποίηση των αγορών», που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό «Harvard Business Review» το 1983, ορίζει την παγκοσμιοποίηση ως μια προσπάθεια συγχώνευσης των αγορών ορισμένων προϊόντων που παράγονται από μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες [2, σ. 93].

Ωστόσο, υπάρχουν αρκετοί επιστήμονες που έχουν την τάση να θεωρούν ότι η έννοια της παγκοσμιοποίησης είναι πολύ παλαιότερη. Μερικά σημάδια της παγκοσμιοποίησης εμφανίστηκαν ήδη στην αρχαιότητα, κατά την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Ως πρώτο έργο στον χώρο της παγκοσμιοποίησης μπορούν να αναφερθούν οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Αλέξανδρος είχε ως απώτερο στόχο τη δημιουργία της παγκόσμιας αυτοκρατορίας. Την ιδεολογική βάση αυτού του στόχου την αποτέλεσε η πολιτική θεωρία του Αριστοτέλη. Ο Αλέξανδρος πίστευε ότι ο ελληνικός πολιτισμός και τρόπος ζωής είναι πιο προηγμένοι σε σχέση με τους ανατολικούς πολιτισμούς. Ο Αλέξανδρος αντιλαμβανόταν τον πόλεμο όχι μόνο ως εκστρατείες για την κατάκτηση του εδάφους, αλλά και ως μέσο επιδίωξης στόχων της πολιτιστικής επέκτασης. Ένας από τους στόχους του ήταν η προβολή των επιτευγμάτων του ελληνικού πολιτισμού και η διάδοσή τους στους λαούς της Ανατολής. Παρά το γεγονός ότι οι στρατιωτικές και πολιτικές επιτυχίες του Μεγάλου Αλεξάνδρου υπήρξαν βραχύβιες, το πολιτιστικό πρόγραμμα των εκστρατειών του υλοποιήθηκε πλήρως, και επέφερε σημαντικά αποτελέσματα.

Οι εκστρατείες του Αλεξάνδρου οδήγησαν στη δημιουργία ενός ενιαίου πολιτιστικού χώρου. Ο Ελληνιστικός πολιτισμός εξαπλώθηκε από τα Βαλκάνια μέχρι την Ινδία. Η Ελληνική γλώσσα έγινε γλώσσα διεθνούς επικοινωνίας, γλώσσα της επιστήμης και της φιλοσοφίας. Στο μέλλον, το γεγονός αυτό έπαιξε οριστικό ρόλο στην επιτυχή καθιέρωση της χριστιανικής πίστης. Ο Ελληνισμός συνέβαλε στο ξεπέρασμα της εθνικής απομόνωσης των λαών της Μεσογείου και διευκόλυνε τις αφομοιωτικές διαδικασίες.

Αργότερα την Αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου την αντικατέστησε η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, μετά – η εποχή των μεγάλων γεωγραφικών ανακαλύψεων (κατά την οποία ουσιαστικά πραγματοποιήθηκε ο εξευρωπαϊσμός του κόσμου), οι αποικιακές αυτοκρατορίες κτλ.

Η σημερινή φάση της παγκοσμιοποίησης, φυσικά, διαφέρει σημαντικά ως προς το μέγεθος, την ένταση και τις κινητήριες δυνάμεις της. Σήμερα η παγκοσμιοποίηση πραγματοποιείται όχι μέσω των πολέμων και της δημιουργίας πελώριων αυτοκρατοριών, αλλά μέσω των οικονομικών παραγόντων με τις πρόσφατες βιομηχανικές και πληροφοριακές τεχνολογίες ως τεχνική βάση.

Ο όρος «παγκοσμιοποίηση» αναπτύχθηκε κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του '90. Ωστόσο, ένας συγγενικός γαλλικός όρος «mondialisation» χρονολογείται στις αρχές της δεκαετίας του '50 του 20^{ου} αιώνα, αλλά ως εκ τούτου περιορίζεται στα σύνορα της Γαλλίας, από όπου έχει διεισδύσει μόνο στην Ισπανία. Η επικράτηση των όρων «παγκοσμιοποίηση», «mondialisation» στις σύγχρονες γλώσσες του κόσμου επιβεβαιώνει την επικαιρότητα της σχετικής διαδικασίας.

Σήμερα, υπάρχουν πολυάριθμες ερμηνείες της παγκοσμιοποίησης. Τα περισσότερα από τα θεωρητικά έργα πάνω στα θέματα της παγκοσμιοποίησης ανήκουν στους Άγγλους, Αμερικανούς και Σκανδιναβούς επιστήμονες. Εδώ μπορούν να ξεχωριστούν μερικές βασικές προσεγγίσεις:

- πολιτιστική προσέγγιση, που μελετά την παγκοσμιοποίηση με την ευρύτερη έννοια του πολιτισμού,
- οικονομική προσέγγιση, που ερμηνεύει την παγκοσμιοποίηση στο πλαίσιο της ανάπτυξης των παγκόσμιων αγορών αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου και εργασίας,
- οικολογική προσέγγιση, που συνδέει την παγκοσμιοποίηση με την επιδείνωση της περιβαλλοντικής κατάστασης στον πλανήτη,
- ολοκληρωμένη προσέγγιση, που μελετά την παγκοσμιοποίηση τόσο στο πολιτικό όσο και στο πληροφοριακό πλαίσιο, καθώς και στο πλαίσιο της καταπολέμησης της διεθνούς εγκληματικότητας και της φτώχειας [11, σ. 14].

Στην επιστημονική αναζήτηση της δεκαετίας του '90 οι ερευνητές έστρεψαν την προσοχή τους στην ανάπτυξη των τάσεων της παγκοσμιοποίησης, που οριοθέτησαν και την εξέλιξη ευρέος φάσματος παραδειγμάτων της ερμηνείας αυτού του φαινομένου. Εδώ περιέχονται, σύμφωνα με τον Ολλανδό ερευνητή Ian Peters, τα εξής:

- «σύγκρουση των πολιτισμών» – ο κατακερματισμός του κόσμου είναι αναπόφευκτος λόγω των υφιστάμενων πολιτισμικών διαφορών, ριζωμένων στην πολιτιστική διαφοροποίηση (κυρίως σε φυλετικά και εθνικά χαρακτηριστικά), και για το λόγο αυτό ο δυτικός πολιτισμός, όπως ισχυρίζεται ο δημιουργός της δεδομένης θεωρίας Samuel Huntington, πρέπει να είναι έτοιμος να ανταποκριθεί σε μια πιθανή συμμαχία των κρατών του Ισλάμ και του Κομφουκιανισμού,

– «mcdonaldization» – η ομογενοποίηση των πολιτισμών, που πραγματοποιείται από τις πολυεθνικές εταιρίες και γίνεται κάτω από τη σημαία του εκσυγχρονισμού (δυτικοποίηση, εξευρωπαϊσμός, αμερικανοποίηση κτλ.),

– «υβριδοποίηση» – ένα ευρύ φάσμα των διαπολιτισμικών αλληλεπιδράσεων που οδηγεί τόσο στον αμοιβαίο εμπλουτισμό, όσο και στην ανάδειξη των πολιτιστικών παραδόσεων [11, σ. 15].

Ένας ορισμός της παγκοσμιοποίησης έχει δοθεί και από τον ΟΗΕ. Όπως αναφέρεται στην έκθεση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Κόφι Ανάν για τη λειτουργία του Οργανισμού από τις 31 Αυγούστου του 1999, η παγκοσμιοποίηση είναι ένας γενικός όρος που σημαίνει όλο και πιο περίπλοκο φάσμα διασυνοριακών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των φυσικών προσώπων, επιχειρήσεων, ιδρυμάτων και αγορών, το οποίο εκδηλώνεται μέσα από την επέκταση των ροών αγαθών, τεχνολογιών και οικονομικών πόρων, την σταθερή αύξηση της επιρροής των διεθνών θεσμών της κοινωνίας των πολιτών, τις παγκόσμιες δραστηριότητες των πολυεθνικών εταιριών, τη σημαντική διεύρυνση διασυνοριακών επικοινωνιών και ανταλλαγής πληροφοριών, κυρίως μέσω του Διαδικτύου, τη διασυνοριακή μετάδοση των ασθενειών και των περιβαλλοντικών προβλημάτων, καθώς και όλο και περισσότερο συνδεδεμένων ειδών εγκληματικών δραστηριοτήτων [10].

Υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις για τον ορισμό της παγκοσμιοποίησης. Έτσι, οι εκπρόσωποι διαφόρων επιστημονικών προσεγγίσεων ορίζουν με το δικό τους τρόπο αυτή τη διαδικασία και τις επιπτώσεις της στην ανθρώπινη δραστηριότητα.

Από τις πιο σημαντικές επιστημονικές προσεγγίσεις πρέπει να αναφερθούν τα ακόλουθα:

- Classics / Κλασικιστές (R. Robertson, I. Wallerstein, D. Held, S. Huntington και άλλοι).
- Transformists / Μετασχηματιστές (Giddens, W. Beck, J. Rosenau, O. Bilous και άλλοι).
- Hyperglobalists / Υπερπαγκοσμιοποιητές (K. Omaye).
- Sceptics / Σκεπτικιστές (J. Thompson και άλλοι).

Ο όρος απέκτησε την ευρέα διάδοση χάρη στον Αμερικανό κοινωνιολόγο, οπαδό της κλασικιστής θεωρίας της παγκοσμιοποίησης Roland Robertson, ο οποίος, το 1985, εισήγαγε την ερμηνεία της έννοιας της παγκοσμιοποίησης (globalization), και το 1992, έθεσε τα θεμέλια της θεωρίας του στο βιβλίο «Παγκοσμιοποίηση: κοινωνική θεωρία και παγκόσμιος πολιτισμός» [4]. Περιέγραψε την ανάπτυξη της παγκοσμιοποίησης ως μια διπλή διαδικασία της μετατροπής του συγκεκριμένου σε γενικό και του γενικού σε συγκεκριμένο [4, σ. 25 – 31].

Παρά την ανάδειξη των πολυάριθμων θεωριών της παγκοσμιοποίησης, ο ίδιος όρος «παγκοσμιοποίηση» χρησιμοποιείται με διαφορετικές σημασίες. Έτσι, ο καθηγητής Roland Robertson στο άρθρο του «Ο

λόγος της παγκοσμιοποίησης: προκαταρκτικές σκέψεις» ξεχωρίζει τρεις τύπους του λόγου (discourse) της παγκοσμιοποίησης:

1. Ως περιφερειακοί ή πολιτισμικοί τύποι αναφέρονται οι λόγοι μέσα στους οποίους δεν δίνεται έμφαση στον όρο «παγκοσμιοποίηση».

Ένα παράδειγμα αυτής της διαμάχης είναι η θέση των Γάλλων διανοουμένων, οι οποίοι αντιλαμβάνονται την χρήση του όρου «παγκοσμιοποίηση» ως απειλή για την γαλλική κοινωνία και τη γαλλική γλώσσα από την πλευρά των ΗΠΑ. Η θέση των Γάλλων διανοουμένων μπορεί να θεωρηθεί ως εναλλακτικό γαλλικό σχέδιο της παγκοσμιοποίησης. Στην Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη επίσης παρατηρείται σημαντική έλλειψη εμπιστοσύνης για την παγκοσμιοποίηση, διότι υπάρχει φόβος της εξάπλωσης του δυτικού πολιτισμού, της απώλειας της εθνικής κυριαρχίας τους, ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας.

2. Σε πειθαρχικούς λόγους (disciplinary discourse) υπάρχει μια τάση για την αντίληψη της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης στα πλαίσια μιας επιστημονικής πειθαρχίας. Το πιο προφανές παράδειγμα είναι ο οικονομικός λόγος της παγκοσμιοποίησης, ο οποίος επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους Αμερικανούς κοινωνιολόγους. Οι θεωρητικοί της κοσμοσυστηματικής προσέγγισης (world-systems theory) για 20 χρόνια περίπου αναλύουν την παγκόσμια ανάπτυξη μέσω της ειδικής οικονομικής ιστορίας. Ο ηγέτης τους είναι ο Immanuel Wallerstein.

3. Οι ιδεολογικοί λόγοι (ideological discourse) της παγκοσμιοποίησης τάσσονται υπέρ ή κατά της. Η αριστερά αντιλαμβάνεται την παγκοσμιοποίηση ως την καθιέρωση της κυριαρχίας διεθνών οργανισμών, όπως το ΔΝΤ και ο ΠΟΕ. Η δεξιά αντιλαμβάνεται την παγκοσμιοποίηση με επιφύλαξη. Μερικοί, όπως οι εθνικιστές σε διάφορες χώρες, θεωρούν την παγκοσμιοποίηση εκδήλωση του παγκοσμίου κακού. Άλλοι τη βλέπουν ως θριαμβευτική πορεία του καπιταλισμού σε παγκόσμιο επίπεδο [5, σ. 30].

Η επόμενη προσέγγιση εκπροσωπείται από τους υποστηρικτές της υπερπαγκοσμιοποίησης. Για τους υπερπαγκοσμιοποιητές, η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση αποτελεί την ανάδυση μιας νέας παγκόσμιας τάξης κατά την οποία οι αρμοδιότητες και η νομιμότητα του εθνικού κράτους τίθενται υπό αμφισβήτηση, δεδομένου ότι οι εθνικές κυβερνήσεις χάνουν την ικανότητα να ελέγχουν τις εξελίξεις στο δικό τους έδαφος. Ο κυριότερος εκπρόσωπος αυτής της προσέγγισης είναι ο σύμβουλος του Harvard Business School, Ιάπωνας ερευνητής Kenichi Ohmae, ο οποίος επεξεργάστηκε την βασική μελέτη της φύσης της παγκοσμιοποίησης στο βιβλίο του «Ο Κόσμος Χωρίς Σύνορα» (The Borderless World) [3].

Μια άλλη προσέγγιση εκπροσωπείται από τους μετασχηματιστές, που πιστεύουν ότι η παγκοσμιοποίηση είναι ένα πρωτοφανές φαινόμενο στην ανθρώπινη ιστορία. Την εξετάζουν όχι μόνο σε οικονομικό, αλλά και σε πολιτικό, κοινωνικό και άλλα επίπεδα.

Ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους της μετασχηματιστικής προσέγγισης, ο Anthony Giddens, το 1998, στο βιβλίο του «Ο τρίτος δρόμος: η ανανέωση της κοινωνικής δημοκρατίας» (The third way: the

renewal of social democracy), δήλωσε ότι μέχρι πρόσφατα ο όρος «παγκοσμιοποίηση» δεν περιλαμβανόταν στην επιστημονική συζήτηση, και τώρα εμφανίζεται συνεχώς [1, σ. 28].

Μαζί με αυτό, σύμφωνα με έναν άλλο μετασχηματιστή, τον Γερμανό κοινωνιολόγο Ulrich Beck, η παγκοσμιοποίηση είναι μια πλέον χρησιμοποιούμενη λέξη, που πολλές φορές γίνεται και υπερχρησιμοποιημένη, αφού η δεδομένη λέξη είναι από τις πιο ασαφείς και παρεξηγημένες, αλλά και πολιτικά αποτελεσματικές λέξεις της τρέχουσας περιόδου, που και στο εγγύς μέλλον θα παραμείνει σε χρήση [6, σ. 40]. Η λέξη «παγκοσμιοποίηση» σημαίνει τη μετάβαση στη «καθολικότητα», την παγκοσμιότητα, δηλαδή στο πιο διασυνδεδεμένο παγκόσμιο σύστημα, στα πλαίσια του οποίου τα αλληλεξαρτημένα δίκτυα και ρεύματα ξεπερνούν τα παραδοσιακά σύνορα. Έτσι, η παγκοσμιοποίηση σημαίνει ακύρωση των αποστάσεων, ενσωμάτωση των διεθνών μορφών της ζωής [6, σ. 43].

Η παγκοσμιοποίηση έχει την περίπλοκη δυναμική και πολυάριθμα παγκόσμια, περιφερειακά, εθνικά, τοπικά και ατομικά συστατικά που συνδέονται στενά μεταξύ τους.

Η παγκοσμιοποίηση στο σύστημα αντίληψης του πολιτειολόγου James Rosenau σημαίνει ότι η ανθρωπότητα έχει μεγάλη εμπειρία στη διεθνή πολιτική, όταν τα εθνικά κράτη κυριαρχούσαν στη διεθνή σκηνή. Τώρα άρχισε ο αιώνας της μεταδιεθνούς πολιτικής (post-international politics), όταν οι εθνικές κυβερνήσεις αναγκάζονται συνυπάρχουν στην παγκόσμια σκηνή και να μοιράζονται την εξουσία με διεθνείς οργανισμούς, πολυεθνικές εταιρείες και διακρατικά πολιτικά κινήματα. Κατά τη γνώμη του, είναι η τεχνολογία που έχει ενισχύσει την αλληλεξάρτηση των τοπικών, εθνικών και διεθνών κοινοτήτων, και σε μια κλίμακα άνευ προηγουμένου στην ανθρώπινη ιστορία [9, σ. 19].

Ο διευθυντής του ρωσικού Ινστιτούτου Προβλημάτων της Παγκοσμιοποίησης, καθηγητής Μιχαήλ Ντελιάγκιν αναφέρει την παγκοσμιοποίηση ως ένα ιδιαίτερο σύγχρονο ψηλότερο στάδιο της ολοκλήρωσης, μια διαδικασία του σχηματισμού και της περαιτέρω ανάπτυξης ενός ενιαίου παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού και οικονομικού χώρου με βάση τις νέες, ως επί το πλείστον υπολογιστικές τεχνολογίες. Ως ενδεικτικό παράδειγμα της παγκοσμιοποίησης ο καθ. Ντελιάγκιν αναφέρει την δυνατότητα της σχεδόν άμεσης και δωρεάν μεταφοράς ενός χρηματικού ποσού σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, καθώς και την άμεση και δωρεάν πρόσβαση σε οποιοδήποτε πληροφορίες [8, σ. 37].

Ένας άλλος εκπρόσωπος αυτής της προσέγγισης, ο Γάλλος ερευνητής Bertrand Badie, επισημαίνει την ύπαρξη των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης: 1) η ιστορική διαδικασία που αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια πολλών αιώνων, 2) η ομογενοποίηση του κόσμου, η ζωή σύμφωνα με τα ενιαία πρότυπα, η προσήλωση σε κοινές αξίες, η τάση στην καθολίκευση, 3) η αναγνώριση της αυξανόμενης αλληλεξάρτησης, η κύρια συνέπεια της οποίας είναι η διάλυση και η καταστροφή της εθνικής κυριαρχίας κάτω από την πίεση νέων φορέων της παγκόσμιας σκηνής: παγκόσμιων επιχειρήσεων, θρησκευτικών ενώσεων, πολυεθνικών δομών (δικτύων) διαχείρισης που αλληλεπιδρούν επί ίσοις όροις, όχι μόνο μεταξύ τους, αλλά και με τα κράτη – παραδοσιακούς παράγοντες των διεθνών σχέσεων.

Εάν αναφερθούμε στην πρώτη από αυτές τις διαστάσεις, θα παρατηρήσουμε ότι στην ιστορία της ανθρωπότητας πραγματικά υπάρχει μια τάση για την οικουμενική «επέκταση» του χώρου, στα πλαίσια της οποίας πραγματοποιείται η έντονη αλληλεπίδραση σε επίπεδο των πόλεων, κρατών, περιφερειών, και, τέλος, μέσα από την εποχή των μεγάλων γεωγραφικών ανακαλύψεων, σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ωστόσο, η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης είναι πολύπλοκη και ασαφής. Κατά τη διάρκεια της ιστορικής εξέλιξης, η διαδικασία αυτή αναπτύσσεται ανομοιόμορφα. Ακόμα και η μεγαλύτερες από τις γνωστές αυτοκρατορίες, συμπεριλαμβανομένης και της Αυτοκρατορίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ενεπλάκησαν σε θανατηφόρο κύκλο «επέκτασης – διάλυσης» που απεικονίζει την «παλμική» φύση αυτής της διαδικασίας.

Η δεύτερη διάσταση της παγκοσμιοποίησης – η συνολική καθολίκευση και ομογενοποίηση του κόσμου – είναι η πιο αμφιλεγόμενη. Στο παγκόσμιο χώρο που διαμορφώνεται, σε όλα τα επίπεδα συνεχώς εμφανίζονται περιθωριακές περιοχές εκτός της επίδρασης της παγκοσμιοποίησης. Ο κόσμος ενοποιείται μόνο μέσω της διαφοροποίησης. Λόγο της απουσίας των πολιτικών θεσμών παγκόσμιας νομιμότητας, οι τοπικές οικονομικές, πολιτικές ή πολιτιστικές διαφορές εξομαλύνονται υπό την επίδραση των δυνάμεων των επιμέρους φορέων, χωρίς τη δημιουργία ενός ενιαίου μηχανισμού ρύθμισης. Με αυτή την έννοια είναι δίκαιος ο ισχυρισμός ότι ο κόσμος βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της «ατελούς» ή «ελλειπούς» παγκοσμιοποίησης [9, σ. 20].

Τέλος, η τελευταία διάσταση της παγκοσμιοποίησης – η διάβρωση των εθνικών συνόρων – απεικονίζει πλήρως την ουσία του σημερινού σταδίου της παγκοσμιοποίησης. Τα σύνορα των εθνικών κρατών αρχικά έγιναν «διαφανή» με την οικονομική έννοια, και αργότερα αυτή η διαδικασία εξαπλώθηκε και στο κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό, στρατιωτικό επίπεδο.

Η φύση της παγκοσμιοποίησης στον 20^ο αιώνα έχει αλλάξει ριζικά. Κάτω από την επίδραση της ανταλλαγής των αγαθών, των γνώσεων, των πολιτιστικών αξιών σχηματίστηκε ένας ιδιαίτερος γενικός «μεγαχώρος της παγκοσμιοποίησης». Ο μεγαχώρος αναπτύσσεται σύμφωνα με τους δικούς του νόμους, αποτελώντας από τη μία πλευρά αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των τοπικών εθνικών εδαφών, και καθορίζοντας από την άλλη τα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης των τελευταίων. Η παγκοσμιοποίηση είναι μια διπλή διαδικασία που αναπτύσσεται ταυτόχρονα σε διεθνείς και διεθνικές μορφές.

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα σχετικά με όλες τις τρεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι στο επίκεντρο των παγκόσμιων οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και πολιτιστικών διαδικασιών βρίσκεται η παγκοσμιοποίηση, η οποία γίνεται αντιληπτή ως μια νέα μορφή της αλληλεπίδρασης των ανθρώπων, που προβλέπει την εμφάνιση των υπερεθνικών και μη-εθνικών οργανισμών, θεσμών και δομών [9, σ. 21].

Στη μονογραφία «Η παγκοσμιοποίηση και η ασφάλεια της ανάπτυξης», στη συγγραφή της οποίας συμμετείχε μια ομάδα επιστημόνων με τον Αντεπιστέλλον Μέλος της Εθνικής Ακαδημίας της Ουκρανίας,

διδάκτορα οικονομικών επιστημών, καθηγητή, αναγνωρισμένο Ουκρανό εμπειρογνώμονα στα θέματα της παγκοσμιοποίησης Ολέγ Μπιλοούς επικεφαλής, προτείνεται ο εξής ορισμός της παγκοσμιοποίησης: μια αντικειμενική κοινωνική διαδικασία, περιεχόμενο της οποίας αποτελεί η αυξανόμενη αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών, των εθνικών πολιτικών και κοινωνικών συστημάτων, των εθνικών πολιτισμών και του περιβάλλοντος. Κατά τη γνώμη των συντακτών της μονογραφίας, υπάρχουν δύο κυρίαρχες τάσεις της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης: 1) η πρωτοφανώς στενή διασύνδεση των σύγχρονων κοινωνικο-οικονομικών φαινομένων και διαδικασιών (παγκοσμιοποίηση της οικονομικής ανάπτυξης, παγκόσμιος χαρακτήρας των περιβαλλοντικών προβλημάτων), 2) ο εθνικός (τοπικός) χαρακτήρας άλλων κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών (πολιτικά συστήματα, πολιτιστική ιδιαιτερότητα), που καθορίζουν τη φύση των παγκόσμιων μετασχηματισμών και δημιουργούν ορισμένες αντιφάσεις της παγκόσμιας ανάπτυξης, η εξάλειψη των οποίων είναι δυνατή μόνον με την ανάλυση της ουσίας τους και την αποτελεσματική και δίκαιη χρήση από τα μεγάλα και τα μικρά κράτη όλων των διαθέσιμων πόρων [7, σ. 8].

Ο Ρώσος ερευνητής Αλεξάντερ Τσουμακόβ στο βιβλίο του «Παγκοσμιοποίηση. Περίγραμμα του ολοκληρωμένου κόσμου» εισήγαγε τον ακόλουθο ορισμό της παγκοσμιοποίησης: μια διαδικασία της καθολίκευσης, της καθιέρωσης σε ολόκληρο τον πλανήτη ορισμένων δομών, δεσμών και σχέσεων σε διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής. Η παγκοσμιοποίηση παρουσιάζεται επίσης ως ένα φαινόμενο όταν γίνεται αντιληπτή ως αντικειμενική πραγματικότητα, που δηλώνεται μέσω του ολοκληρωτισμού του παγκόσμιου χώρου, της ενιαίας παγκόσμιας οικονομίας, της γενικής οικολογικής αλληλεξάρτησης, των παγκόσμιων επικοινωνιών κτλ., και που δεν μπορεί να αγνοηθεί από κανέναν [12, σ. 31].

Ένας διάσημος εκπρόσωπος μετασχηματιστών, ο Αμερικανός χρηματιστής και φιλάνθρωπος George Soros στο βιβλίο του «Περί της παγκοσμιοποίησης» ορίζει την παγκοσμιοποίηση ως ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων και αυξανόμενη επίδραση παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών και πολυεθνικών εταιριών στις εθνικές οικονομίες. Σύμφωνα με τον G. Soros, η παγκοσμιοποίηση είναι μονόπλευρη: οι διεθνείς οργανισμοί δεν μπορούν να συμβαδίσουν με τις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές, καθώς και η πολιτική παγκοσμιοποίηση υστερεί σε σχέση με την οικονομική παγκοσμιοποίηση [11, σ. 5].

Συνολικά, αξίζει να σημειωθεί ότι όλοι οι μετασχηματιστές αναγνωρίζουν ότι η παγκοσμιοποίηση είναι ένα από τα κυριότερα φαινόμενα του σύγχρονου κόσμου, στο οποίο βασίζονται οι προοδευτικοί ριζικοί μετασχηματισμοί σε όλους τους τομείς της σύγχρονης κοινωνίας – στην οικονομία, την πολιτική, τον πολιτισμό, τη διαχείριση κτλ.

Οι μετασχηματιστές δεν σχηματίζουν μια ενιαία λογική της εξέλιξης των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης που οδηγούν στην ίδρυση και την καθιέρωση μιας ενιαίας παγκόσμιας αγοράς και παγκόσμιου πολιτισμού. Υποστηρίζουν ότι η παγκοσμιοποίηση είναι μια διαδικασία αντιφατική. Ταυτόχρονα, η διαδικασία αυτή είναι μακροχρόνια, και στην ανάπτυξή της επιδρούν πολλά αντικρουόμενα στοιχεία. Αρκετοί μετασχηματιστές συμφωνούν ότι η παγκοσμιοποίηση, παρά την πρωτοφανή φύση της, έχει αρχαίες ιστορικές ρίζες και τάσεις ανάπτυξης. Ακόμη και κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης αυτών των τάσεων, η παγκοσμιο-

ποίηση εθεωρείτο πολύ αμφιλεγόμενη και απρόβλεπτη διαδικασία (R. Robertson, Α. Τσουμακόβ, Α. Ούτκιν, Η. Terbon, Ο. Μπιλοούς).

Σημειώνοντας την πρωτοφανή φύση των παγκόσμιων ροών αγαθών, χρημάτων, εικόνων, μεταναστών, τουριστών, πληροφοριών που μετασχηματίζουν ριζικά τη σύγχρονη κοινωνία, οι μετασχηματιστές αντιλαμβάνονται το σύγχρονο κόσμο ως ένα παγκόσμιο σύστημα. Μαζί με αυτό, σε αντίθεση με τις ιδέες της υπερπαγκοσμιοποίησης, αυτό το παγκόσμιο σύστημα δεν αποτελεί ούτε μια παγκόσμια κοινωνία των πολιτών ούτε μια ενιαία παγκόσμια αγορά χωρίς σύνορα. Μέσα σε αυτό το παγκόσμιο σύστημα υπάρχουν αρκετά σοβαρές διακρίσεις. Ο παραδοσιακός διαχωρισμός σε κέντρο και περιφέρειες, βορρά και νότο, τον πρώτο και τον τρίτο κόσμο δεν είναι γεωγραφικός και γεωπολιτικός πια, αλλά γίνεται και κοινωνικός. Η παγκοσμιοποίηση μετατρέπει τα παραδοσιακά πρότυπα επαφών μεταξύ των χωρών, δημιουργεί μια νέα ιεραρχία, η οποία δεν σχετίζεται πια με το γεωγραφικό έδαφος, αλλά διεισδύει σε όλες τις κοινότητες και τις περιφέρειες του κόσμου. Η Ανατολή και η Δύση, ο «πρώτος» και ο «τρίτος» κόσμος δεν υπάρχουν «κάπου», αλλά συνυπάρχουν μέσα σε όλες τις μεγάλες πόλεις του κόσμου. Το φαινόμενο της σύγχρονης πόλης ως «υποδειγματικής συλλογής» των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης προσελκύει την προσοχή πολλών επιστημόνων αυτής της κατεύθυνσης (R. Robertson, D. Tomlinson, W. Hannerts, D. Held, M. Albrow, U. Beck και άλλοι) και αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά παραδείγματα του τοπικισμού, υβριδισμού και απεδαφοποίησης.

Οι εκπρόσωποι άλλης προσέγγισης – οι σκεπτικιστές – σε αντίθεση με τους μετασχηματιστές, αντιλαμβάνονται την παγκοσμιοποίηση ως ένταση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των εθνικών οικονομιών. Σε αυτή την κατάσταση τα κράτη όχι μόνο δεν παύουν να διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στη διεθνή σκηνή, αλλά και ουσιαστικά παραμένουν κυριότεροι «αρχιτέκτονες» της παγκοσμιοποίησης.

Έτσι, η παγκοσμιοποίηση είναι ένα ποιοτικά νέο στάδιο της ανάπτυξης των διαδικασιών της διεθνοποίησης των οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών και νομικών πτυχών της δημόσιας ζωής, όπου η αλληλεξάρτηση των εθνικών κοινωνιών έχει φτάσει σε επίπεδο όπου ξεκίνησαν οι δραματικές αλλαγές στη ζωή ολόκληρης της παγκόσμιας κοινότητας, η οποία σταδιακά μετατρέπεται σε ενιαίο κοινωνικό οργανισμό. Ορισμένες πτυχές και τάσεις της παγκοσμιοποίησης προέκυψαν στην αρχαιότητα, κατά την περίοδο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, κλπ..

Βιβλιογραφία

1. Giddens A. The third way: the renewal of social democracy / Anthony Giddens. — Cambridge: Polity Press, 1998. — 166 p.
<http://www.un.org/russian/documen/gadocs/54sess/ch4-2.htm/>
2. Levitt T. The Globalization of Markets / Theodore Levitt // Harvard Business Review. — 1983. — May — June. — P. 92—102.
3. Ohmae K. The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy / Kenichi Ohmae. — Harper Business, 1990. — 223 p.
4. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / Roland Robertson. — London : Sage Publications Ltd., 1992, — 188 p.
5. Robertson R. Discourses of globalization: preliminary considerations / Roland Robertson, Habib Naqee Khondker. — SAGE Publications, 1998. — P. 25—40.
6. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма — ответы на глобализацию / Ульрих Бек ; под общей ред. А. Филиппова ; пер. с нем. А. Григорьева и В. Седельника. — М. : Прогресс-Традиция, 2001. — 304 с.
7. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. ; керівник авт. Колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. — К. : КНЕУ, 2001. — 733 с.
8. Делягин М. Драйв человечества. Глобализация и мировой кризис / Михаил Делягин. — М. : Вече, 2008. — 528 с.
9. Денчев К. Феномен антиглобализма : учеб. пособие для вузов / Камен Денчев. — М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. — 218 с. — (Гос. ун-т – Высшая школа экономики).
10. Доклад Генерального секретаря Организации Объединенных Наций о работе Организации на 54 Сессии Генеральной Ассамблеи. [Электронный ресурс]. — Режим доступа :
11. Сорос Дж. О глобализации / Джордж Сорос ; пер. с англ. А. Башкирова. — М. : Изд-во Эксмо, 2004. — 224 с.
12. Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира : монография / А. Н. Чумаков. — М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. — 432 с.